

atie, dat geen algemeen schema te geven is. Onderzoek van iedere soort apart is nodig om haar gehele ontwikkeling te leren kennen. ¹⁾

- ¹⁾ Na het gereedkomen van dit artikel verscheen een publicatie van soortgelijke strekking in de Transactions of the British Bryological Society, Vol. 3, 736, 1960, door S.W. Greene, onder de titel "The Maturation Cycle, or the Stages of Development of Gametangia and Capsules in Mosses!"

VOORJAARSEXCURSIE 1961

Deze zal gehouden worden op 29 en 30 april. Als excursieterrein is het Naardermeer gekozen, een van onze mooiste natuurreservaten. Wij verwachten dan ook vele deelnemers.

Het Bestuur

VERSLAG VAN DE EXCURSIE NAAR EERNEWOUDE, 10-11 SEPTEMBER 1960

R. van der Wijk en W.D. Margadant

Nadat zich 5 deelnemers hadden opgegeven en de weersvoorzichten geen verbetering toonden, besloten voorzitter en secretaris de excursie niet door te laten gaan. De desbetreffende berichten werden woensdagavond verstuurd, voor Zierikzee per expresse. Dit bleek echter niet voldoende, want Harmsen was vrijdag uit Zierikzee vertrokken, zonder het bericht te hebben ontvangen en stond zaterdagmorgen omstreeks 12 uur in Eernewoude, om te horen dat de excursie niet zou doorgaan. Gelukkig kon hij vlak voor sluitingstijd van het laboratorium telefonisch contact opnemen met de secretaris, zodat na ruggespraak met de voorzitter besloten kon worden toch naar Eernewoude te gaan. Van de 4 andere aspirant-deelnemers kon er één, Bakker uit Apeldoorn, niet meer bereikt worden, maar de anderen konden zich haastig losmaken van hun andere plannen. Om kwart voor drie waren behalve Harmsen, ook Van Santen uit Drachten, Van der Wijk en Margadant in Eernewoude

aanwezig. Met behulp van opzichter Anema en z'n motorbootje werd toen eerst koers gezet naar de woonark waar we zouden overnachten, en vervolgens naar een terrein van It Fryske Gea genaamd Brouwersmate, waar een begin van hoogveenvorming optreedt. Inderdaad vonden we hier *Sphagnum magellanicum*, naast *Sphagnum recurvum* en *Sphagnum teres*, benevens *Calliergon*, *Calliergonella* en *Aulacomnium palustre*, *Dicranum bonjeanii* en *Polytrichum commune*.

Aan het volgende terrein, Bijsitter's Onland, langs de Oude Hooidamssloot, werd meer aandacht besteed. Behalve de genoemde soorten bleken hier aanwezig te zijn *Polytrichum strictum*, *Campylopus pyriformis* var. *pyriformis* met sporogonen, *Pellia neesiana*. Naast *Erica* kwamen op enkele stukken prachtige pollen van *Calluna* voor. Wat later kwamen we bij de groeiplaats van de Rode Bosbes, waarna we *Campylopus pyriformis* var. *fragilis* zagen, massaal tegen de humus-opstapeling om de voet van lage struikjes. Hier in de buurt werden we verast door de vondst van *Plagiothecium undulatum*, die we niet kenden van veenterrein. Even later werd een mos meegenomen als Boompjesmos, dat later echter *Pleurozium* bleek te zijn, een vondst die we evenmin hadden verwacht. Ook verschillende paddestoelen waren mooi aanwezig, zoals de Waszwam, *Hygrophorus*.

Hierna werd teruggevaaren naar de woonark en werden nog enkele levensmiddelen ingeslagen. Na de maaltijd werden verschillende soorten direct microscopisch onderzocht, zoals b.v. *Sphagnum papillosum* en *fimbriatum*, *Polytrichum strictum*.

De volgende morgen vroeg hing er een lichte nevel, maar omstreeks zeven uur werd het zicht beter. De broodmaaltijd vroeg niet veel tijd en om even na half acht vertrokken we voor de ochtendexcursie, nu op eigen roeikracht. De nevel was echter veel dichter geworden en de overzijde van het Zonsmeer was niet te zien, zodat naar gissing de goede richting uitgeroeid werd. Aan de overzijde was het oordeel dat de doorgang naar de Folkertssloot rechts moest zijn. Inderdaad was er even rechts een doorgang in oostelijke richting en bij navraag bleek het inderdaad een vaarweg naar Grouw te zijn, al was het dan niet het grote vaarwater. Er werd dus stug doorgeroeid, maar wel werd gediscussieerd over de vraag of de Folkertssloot ten noorden of ten zuiden lag. Toen de sloot noordwestwaarts boog, werd ook nog doorgeroeid. Vlak voor een groot open water werd een inspectie gehouden. Dit moest wel

het Holstmeer zijn, zodat we te noordelijk waren. Daarom werd de eerste de beste sloot zuidwaarts ingeslagen. Deze bracht ons langs een boerderij, waar we informatie inwonen met het resultaat, dat we door dezelfde sloten terug moesten. Dit had tot gevolg, dat we helemaal terug moesten naar het dorp Eernewoude, omdat onze voorzitter 's middags weer in Groningen moest zijn. In zijn plaats ging daarna het hoofd van de school in Eernewoude, de Heer Franke, mee. Hij bracht ons zonder haperen naar een drietal plekken van rietland en elzenbos. Het bleek weer hoe veelvuldig *Pellia neesiana* hier is, hoewel we nog geen opgave van deze soort uit deze omgeving kenden.

Tegen twaalfen verliet meester Franke ons weer wegens andere bezigheden in de middag, daarna werden de laatste terreinen geïnspecteerd, weer met veel *Pellia neesiana*.

Op het laatst werden op elzenstruiken nog enkele interessante soorten aangetroffen: *Fissidens adianthoides*, *Leskea polycarpa* en *Radula complanata*. Op de terugtocht werd een wilgenrand langs een vaargeul nog onderzocht of er mogelijk kerwijs nog de gewone *Pellia* met zekerheid te vinden was, maar dit mislukte. Wel werd *Marchantia* er gevonden en werd later *Eurhynchium speciosum* van deze plaats gedetermineerd.

Harmsen moest uiteraard weer bij een station zijn om de volgende morgen in Zierikzee te beginnen. Met de schaarse bussen was dit niet goed mogelijk. Hij kon gelukkig de fiets van Van Santen lenen, om in Drachten een bus naar Heerenveen te nemen. Van Santen en Margadant gingen naar Drachten lopen, om onderweg de oude iepen bij Oudega te bekijken. Deze bleken veel *Orthotrichum lyellii* te hebben, maar *Ulota phyllantha*, waarop gehoopt werd, was niet te vinden.

Zo heeft deze excursie, die begunstigd werd door zeer fraai weer, toch een belangrijk resultaat opgeleverd, n.l. dat hier in deze laagveengebieden, die in Frieslands boezem liggen, waardoor de waterstand in de zomer vrij constant gehouden wordt, hoogveenvorming optreedt zodra de begroeiing boven het water uitkomt. En dat daarbij spoedig bekende hoogveenplanten aanwezig zijn, terwijl er toch in wijde omtrek (minstens 10 km of meer) geen hoogveen en heide aanwezig is. De excursie was te klein en duurde te kort om een volledig overzicht van de mossengroei in de terreinen van It Fryske Gea te hebben kunnen krijgen. Zo is b.v. geen *Fontinalis antipyretica* waargenomen, hoewel de voorzitter deze op vroegere tochten veelvuldig heeft aangetroffen.

Summary:

The autumn excursion was held at Eernewoude in the province of Friesland. Quite a few "low-moors" were visited and examined. It was found that the formation of "high-moor" took place as soon as the vegetation had risen above the water.

SOORTENLIJST

De auteursnamen zijn weggelaten; hiervoor zij verwezen naar de derde druk van de N.J.N.-Mossentabel.

Vindplaatsen:

1. Dorp Eernewoude, vooral bij de parkeerplaats en het haventje, maar ook bij het gemaal; 10, gedeeltelijk 11 sept.
2. Brouwersmate, moerasterrein met begin van hoogveenvorming; 10 sept.
3. Bijsitters Onland, aan de Oude Hooidamsloot, groter terrein met verdere ontwikkeling van hoogveen, waarin *Erica tetralix* en *Vaccinium vitis-idaea*; 10 sept.
4. Terreintje aan de Zuidzijde van de Folkertssloot, even voorbij het Zonsmeer. IJle rietvegetatie met *Sphagnum*-ondergroei; 11 sept.
5. Idem, moerasbos; 11 sept.
6. Wjttlok, eveneens ten Z. van de Folkertssloot. Rietveld met zeer eenvormige mosvegetatie; 11 sept.
7. Wester's Aldfean, moerasbos van Elzen en Wilgen; 11 sept.
8. Elzenrichel langs de doorvaart van het Diepe Gat, vlak bij de Folkertssloot; 11 sept.
9. Oudega, Iepenstammen langs de weg naar Drachten benevens enkele waarnemingen van boerderijdaken; 11 sept.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
MUSCI									
<i>Amblystegium serpens</i>	-	-	-	-	x	-	-	-	-
" <i>juratzkanum</i>	-	-	-	-	-	-	-	x	-
" <i>varium</i>	-	-	-	-	-	-	x	x	-
<i>Atrichum undulatum</i>	-	-	x	-	-	-	-	-	-

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Aulacomnium palustre	-	x	x	x	-	-	-	-	-
Barbula convoluta	x	-	-	-	-	-	-	-	-
Brachythecium rutabulum	x	x	-	-	-	-	-	-	-
Bryum argenteum	x	-	-	-	-	-	-	-	-
" capillare	-	-	-	-	-	-	x	-	-
" pallens	-	-	-	-	-	-	-	x	-
Calliergon cordifolium	x	x	x	-	-	-	x	-	-
" stramineum	-	-	x	x	-	-	-	-	-
Calliergonella cuspidata	x	x	-	x	-	x	-	-	-
Campylopus pyriformis	-	-	x	-	-	-	-	-	-
" " var. fragilis	-	-	x	-	-	-	-	-	-
Dicranoweisia cirrhata	-	-	-	-	-	-	-	-	x
Dicranum bonjeanii	-	x	x	x	-	-	-	-	-
Eurhynchium praelongum var. stokesii	-	-	-	-	x	x	x	-	-
Eurhynchium speciosum	-	-	-	-	-	-	-	x	-
Fissidens adianthoides	-	-	-	-	-	-	x	-	-
Fontinalis antipyretica (pro mem.)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hypnum cupressiforme	-	-	-	-	-	-	x	-	x
" " var. resupinatum	-	-	-	-	-	-	-	-	x
Leskea polycarpa	-	-	-	-	x	-	x	-	-
Mnium affine (meestal fo. rugicum)	-	x	x	-	-	-	x	-	-
" hornum	-	-	x	-	x	-	-	x	-
Orthotrichum affine	-	-	-	-	-	-	-	-	x
" lyellii	-	-	-	-	-	-	-	-	x
Plagiothecium denticulatum s.l.	-	-	-	-	x	x	-	-	-
" roeseanum	-	-	-	-	x	-	-	-	-
" undulatum	-	-	x	-	-	-	-	-	-
Pleurozium schreberi	-	-	x	-	-	-	-	-	-
Pohlia nutans	x	-	x	-	-	-	-	-	-
Polytrichum commune	-	x	x	x	-	x	-	-	-
" strictum	-	x	x	-	-	-	-	-	-
Rhytidiadelphus squarrosus	x	-	-	x	-	-	-	-	-
Sphagnum cuspidatum	-	-	-	x	-	-	-	-	-
" fimbriatum	-	-	-	-	-	-	x	-	-
" palustre	-	x	x	x	-	-	-	-	-
" cf. papillosum	-	x	x	-	-	-	-	-	-
" teres	-	x	x	x	-	x	-	-	-
Tortula laevipila	-	-	-	-	-	-	-	-	x
" muralis	x	-	-	-	-	-	-	-	x

[illegible]